

INGEMAR OTTOSSON

*Möten i
monsunen*

SVERIGE OCH KINA
GENOM TIDERNA

DIALOGOS

Johan Fresk

Möten i monsunen. Sverige och Kina genom tiderna

Jag har bestämt mig för att inte söka efter andra förebilder, utan, med den begränsade litterära förmåga jag besitter, har jag bringat samman de spridda fragmenten av äldre kunskap som var förlorade. Jag har studerat det förflutnas dåd och händelser och satt dem på pränt i systematisk ordning. Jag har skrivit 130 kapitel där det förflutnas händelser framträder – storhetsperioder och nedgångsperioder samt perioder av framgång och perioder av misslyckande. Det var vidare min förhoppning, genom en fullödig förståelse av gudomliga och mänskliga skeenden, att genomborra det förflutnas och nutidens förändringar och att skapa en egen filosofi.

Utdrag ur historikern Sima Qians långa och underdånigt urskuldande brev till ämbetsmannen och vännen Ren An ca. 96 f. Kr. sedan han trots alla personliga vedermödor avslutat sitt historiska och litterära mästerverk *Shiji* (Rikshistorikerns krönika).

Det vankelmod som Sima Qian ger uttryck för i sitt brev till Ren An i citatet ovan är en känsla som drabbar var och en som har för avsikt att sätta något på pränt om Kina, kinesisk kultur eller kinesisk historia. Inga händelser är egentligen otvetydiga, ovedersägliga eller oomkullrunkeliga. Materialet är så omfattande, tolkningsmöjligheterna är närmast oändliga varför svepande formuleringar och förenklingar, hur smärtsamma de än må vara, är oundvikliga och nödvändiga. Det kommer en punkt när skribenten måste våga språnget. En bok om Kinas historia är inte bara en spegling av sin tid utan även av författarens person. Han eller hon väljer och tolkar och skapar därmed sin egen filosofi.

Författaren till boken *Möten i monsunen* har övervunnit sitt vankelmod och vågat skapa sin egen filosofi. *Möten i monsunen. Sverige och Kina genom tiderna* är ett intressant och välskrivet samt mycket lägligt och som efterskickat populärvetenskapligt översiktsverk om svensk-kinesiska relationer under 350 år utgivet på Dialogos förlag år 2019. Författaren är docenten i historia vid Lunds universitet och Kinakännaren, Ingemar Ottosson. I år när Folkrepubliken Kina fyller 70 år och Sverige har fått sin första Kinastrategi är ökade kunskaper om de svensk-kinesiska förbindel-

serna viktiga i sig och än viktigare är att kunskaperna om dessa sprids till en bredare krets. Här tror jag att *Möten i monsunen* kan fylla en viktig kunskapslucka. Ingemar Ottosson skriver i sitt förord:

Min avsikt är inte att i detalj skildra alla svensk-kinesiska mellanhavanden genom tiderna. Till det skulle man behöva ett verk i flera band. Snarare har jag bemödat mig om att skapa en någorlunda sammanhängande och läsvärd kronologisk berättelse. Mitt mål har varit att presentera en kavalkad för den som vill ha en behändig överblick över våra relationer fram till nuet. Under detta arbete har jag haft stor hjälp av alla de specialstudier som redan finns i ämnet. För att sätta tavlan i ram har jag bifogat avsnitt som presenterar allmän kinesisk historia och även små repetitionskurser om vårt svenska förflutna.

Det ligger ett stort populärvetenskapligt värde i just avsnitten som behandlar kinesisk historia och de små repetitionskurserna om svensk historia. Dessa avsnitt möjliggör för läsare med olika bakgrund att följa framställningen och det utan att missa viktiga samband, sammanhang och paralleller i de svensk-kinesiska förbindelserna och de skeenden i Europa, Asien och Amerika som haft betydelse för den historiska utvecklingen av de svensk-kinesiska relationerna. Det är, som Ingemar Ottosson påpekar i sitt förord, omöjligt att få med alla individer som på olika sätt förekommit i alla svensk-kinesiska kontakter genom tiderna. Jag tycker att författaren gjort ett utmärkt val av personer, urvalet kan naturligtvis alltid diskuteras. För de egna favoriterna känns behandlingen måhända något kortuggen, men det är naturligtvis oundvikligt att författaren esomoftast måste vara lite knapphändig i sin framställning då han endast har lite drygt 300 sidor till sitt förfogande.

Boken är smakfullt formgiven och även om just bokomslaget med sina opiumskepp vid Lintin, ön kallas idag Nei Lingding och är belägen i närheten av Shenzhen, i Pärlflodens delta, kanske är lite väl tendentiöst. Jag frestas tro att det är förlaget och inte författaren som gjort detta val. Själv tycker jag att det hade varit naturligt att välja en omslagsbild med svensk anknytning. Detta i synnerhet som Sverige som nation, vilket Ingemar Ottosson poängterar i sin framställning, aldrig aktivt var inblandad i den förkastliga och motbjudande opiumexporten till Kina. Omslaget är dock en mycket liten detalj som på intet vis förtar känslan av vederhäftighet och läsglädje som genomgående utmärker bokens välskrivna text. Bilderna inne i boken är träffande valda och målar tillsammans med texten en brokig fresk av svenskar och kineser samt olika platser för svensk-

kinesiska möten genom historien. Ingemar Ottosson har ett klart och koncist språk och det har därför känts naturligt att låta honom komma till tals genom ett antal lite längre citat från *Möten i monsunen*. Boken är indelad i sex kapitel samt en avslutande reflektion.

Vindkast 1. Svenskarna hittar vägen till Kina

Det tog lång tid innan de första svenskarna kom till Kina, men någon gång på 1600-talet torde den förste svensken ha nått Mittens rike. Han, för det var med största sannolikhet en man, kom till Kina som sjöman på något av det nederländska ostindiska kompaniets skepp. Skandinaviska namn finns förtecknade i rullorna men vi vet inget om de enskilda personerna eller deras vidare öden. Det holländska VOC (Vereenigte Oostindische Compagnie) hade grundats 1602 och var med största sannolikhet 1600-talets mäktigaste och mest korrupta affärsrörelse med sin lukrativa handel på Orienten.

Kinesernas begrepp vid den här tiden, om ett litet land i utkanten av Europa, var av förklarliga skäl ganska dimmiga och Ingemar Ottosson berättar hur vårt land fick sitt kinesiska namn:

Till en början cirkulerade en uppsjö olika namn på Sverige i Kina: Suyitian, Xifeiyesike, Suilian, Suiyigu, Ruiding och Rui – alla syftade de på landet med den blågula flaggan. Så försökte kineserna komma till rätta med de europeiska handelsfolkens varierande uttal av nationsbeteckningen. Det nuvarande namnet Ruidian, som första gången är belagt i en skrift från 1815 – 1818, tycks vara ett eko av engelskans Sweden (eller, mindre troligt, av holländskans Zweden) via den kantonesiska formen Seuih-din. Med de skrivtecken [瑞典] som man till sist fastnade för fick det en ytterst smickrande betydelse: "det lyckosamma landet.

Även de första namngivna svenskarna kom till Kina som anställda vid VOC. Så avfattade till exempel den VOC-anställda prästsonen Nils Matsson Kiöping på 1650-talet den första reseskildringen på svenska om Kina. Även Fredrik Coyet (1620-1687) gjorde karriär i VOC och avancerade 1656 till guvernör för den holländska besittningen Taiwan. Poltavafången Lorenz Lange (1685?-1752) trädde istället i rysk tjänst och blev tsar Peters sändebud och slutade som rysk resident i Kina.

Vindkast 2. Sveriges "kinesiska" århundrade

1700-talet är Kinavurmens århundrade i Europa. Intresset för Kina avspeglar sig både som en konstnärlig, intellektuell och ekonomisk nyfi-

kenhet. I upplysningstidens anda fördes en intellektuell debatt över hela Europa om bl.a. statsskickets utformning och enväldets natur. Kunskaper-
na om Kina var mycket begränsade och källan var ofta prästen Jean-
Baptiste Du Haldes monumentala verk om landet. I Sverige lade forskar-
en Olof Celsius 1710 fram landets första avhandling om konfucianismen.
Senare under 1700-talet använder ledamoten av mösspartiet och riksdags-
mannen Anders Nordencrantz (1697-1772), samt, den alltför ofta bort-
glömde (så även denna gång), prästen och riksdagsledamoten Anders
Chydenius (1729-1803) Kina som en frihetlig förebild. Chydenius hävdar
till och med att Kina har pressfrihet vilket han använder som argument
för den första liberala Tryckfrihetsförordningen i Sverige. Att det inte var
sant saknade betydelse. Även kulturellt dras Sverige med i Kinavågen och
”kineseriet”:

Det var en estetisk blandning av väst och öst, en sorts kulturell
hybrid. Mest aktuellt tycks modet ha varit under decennierna kring
mitten av seklet. Den 24 juli 1753 fick drottning Lovisa Ulrika det
lilla rokokoslottet Kina i 33-årspresent av sin make, Adolf Fredrik. I
parken invid Drottningholm ville han skapa en oas där kunga-
gemålen och hennes hovstat kunde njuta te och sällskapsliv i tids-
enlig österländsk inramning. Nyckeln överlämnades av lille kron-
prins Gustav, förtjust i att få delta i en maskerad.

Handelsmönstren har nu definitivt förändrats och efterfrågan på kinesiskt
siden och kinesiskt porslin håller i sig. Det europeiska porslinet är fort-
farande av förhållandevis låg kvalitet. Den nya eftersökta produkten från
Kina blir nu teet som växer i popularitet över hela Europa bland de
ledande skikten men framför allt på de brittiska öarna tar teet från början
av 1700-talet fullständigt över som sällskapsdryck och teet blir under
över ett århundrade en svår belastning för den brittiska handelsbalansen,
vilket under 1800-talet leder till den förödande brittiskeledda exporten av
opium till Kina.

Även Sverige vill delta i den prestigefyllda och lönande handeln med
Kina. År 1731, tio år efter den ödesdigra Freden i Nystad, fick Sverige sitt
 eget Ostindiska kompani.

Det svenska företaget fick sitt högkvarter i Göteborg, som blev
utgångspunkt för handelsresorna österut. Staden var under tidigt
1700-tal Sveriges tredje i storleksordning (efter Stockholm och
Karlskrona). Kompaniet fick statligt monopol på all handel med
Asien och blev en halvofficiell inrättning. Det var merkantilismens
tidevarv då ekonomi liksom utrikeshandel var utsatt för alla slags

regleringar. ... Inte heller handeln med Kina tilläts vara fri – och som vi ska se fanns motsvarande kontrollmentalitet också på den kinesiska sidan. Kompaniet verkade i en anda av sekretess. För att skydda sina affärshemligheter och den känsliga exporten av Kina-varor till europeiska länder med egna monopol lät det förstöra många dokument, ... Myndigheterna i Stockholm fördes också bakom ljuset. Några betungande skatter behövde företaget inte betala – de adliga makthavarna i Sverige hade nästan lika dålig insyn som det kinesiska hovet i frågor om hur varor och pengar bytte ägare utanför huvudstaden.

Förbindelserna gick främst i handeln tecken under 1700-talet och "kineseriernas" Kinabild var i stort sett en europeisk skapelse. Det fanns dock insiktsfulla svenska Kinaskildrare som var sakliga och balanserade och som framhöll det som de ansåg vara positivt. En av dem av Linnélärjungen Pehr Osbeck (1723-1805) som vistades i Kina 1751-52 för att samla in och bestämma växter. En annan var fartygskaptenen och ledamoten av Vetenskapsakademien Carl Gustav Ekberg (1716-84). Båda vistades i Kanton och hade där den ovanliga möjligheten att umgås med framstående kineser.

Vindkast 3. Sverige, Kina och de ojämlika fördragen

Mötet med väst under första halvan av 1800-talet blev utan tvekan inledningen på ett av de mörkaste kapitlen i Kinas historia och vill man vara korthugget dramatisk går det att beskriva konfrontationen med väst som Kinas påtvingade möte med krig, krigsskadestånd, förnedrande fördrag, narkotika, kristen mission, kommers under tvång och koloniala enklaver.

En ny nationalistisk ideologi såg dagens ljus i Europa och tidens preferenser växlade och istället för Asien så var det Mellanöstern som kom på modet. Upplysningen och den industriella revolutionen ledde till ett vetenskapligt och tekniskt språng i Europa och USA, bland annat ångkraft och vapentechnik, samtidigt som Qingdynastin (1644-1912) var inne i en nedgångsperiod, även om det mesta ute i provinserna fortskred i invanda hjulspår. Landets blick var vänt inåt. Man hade själv det man behövde.

Det svenska Ostindiska kompaniet hade upplösts 1813 och handeln på Kina var nu fri, men någon större rusning ledde det inte till. Steg för steg tog privata handelshus över kompaniets gamla roll. Den före detta superkargören Anders Ljungstedt (1759-1835) bevakade närmast ensam de svenska handelsintressena i Kina. Han blev sedermera svensk general-

konsul i Kanton (Guangzhou). Det var en ny företeelse att svenskar officiellt representerade Sverige utomlands. Det finns en aveny uppkallad efter Anders Ljungstedt i Macao där han också ligger begravd. Han författade nämligen ett pionjärverk om Macao och den katolska kyrkans historia under sin tid i staden.

I Kina rådde lugnet före stormen. Smugglingen av opium ökade och folkhälsan började påverkas inte bara i Guangdong. Upprörda röster i brittiska parlamentet krävde att den kinesiska marknaden skulle öppnas. När kineserna försökte hindra handeln med den skadliga drogen tog Storbritannien till kanonbåtarna. Ingemar Ottosson berättar:

År 1839 gjorde guvernören Lin Zexu vad som torde ha varit historiens största narkotikabeslag när han förstörde tusen ton brittiskt opium. Samma år utbröt en väpnad konflikt mellan Storbritannien och Kina. Opiumkriget slutade med ett militärt nederlag för Qingdynastin, som fick skriva på fördraget i Nanjing 1842 och avträda klippan Xianggang (Hongkong) till britterna. Kina fick också erlägga ett stort skadestånd för allt förstört opium. Kantonsystemet och dess privilegier upphävdes. Fem städer (så kallade "fördragshamnarna") öppnades för handel med väst, bland annat Shanghae eller Shanghai nära Yangziflodens mynning. Denna ort blev populär hos utlänningarna och verkade på alla sätt ha framtiden för sig. Det förödmjukade kejsardömet blev tvunget att acceptera en rad ojämliga avtal, inte bara med britterna utan också med andra västerländska stormakter som Frankrike och USA. Snart blandade sig ännu fler länder i leken.

Från Sverige åkte industrimannen Carl Fredrik Liljevalch (1796-1870) till Kina för att förhandla fram ett avtal mellan Sverige-Norge och Da Qing (Stora Qing) som landet då ännu kallades. Den 20 mars 1847 undertecknades det första fördraget mellan Kina och Sverige-Norge. Avtalet var i det närmaste identiskt med det ojämliga fördrag som Kina tvingats ingå med USA några år tidigare. Kina fick hädanefter inte fritt införa tull på svensk-norska varor och svensk-norska medborgare kunde inte ställas inför kinesisk domstol. Sverige-Norge fick ensidigt status som mest gynnad nation och kunde nu sända örlogsfartyg till Kina för att kontrollera handeln. Nu fanns en traktat men det var svårare att fylla den med innehåll. Det fanns ingen stor uppdämd efterfrågan på svenska exportprodukter. Det dröjde till slutet av 1800-talet innan vissa tydliga framgångar kunde inhöstas. Telefonbolaget Ericsson skar lagrar och hade några år in på 1890-talet sålt över tvåtusen telefoner i Kina, som avancerat till företagets tionde största marknad. År 1897 omfattade den svensk-norska

kolonin i Shanghai 439 personer. I fördragshamnarna samlades västerlänningar av alla de slag och en speciell kultur, helt skild från kontakter med kineser, utvecklades.

Fördraget i Tianjin 1858 hade tvingat den kinesiska regeringen att ge västerländska missionärer fri rörlighet i Kina. De initialt stora förhoppningarna att omvända Kina till kristendomen kom snart på skam och missionärerna var ofta illa tålda inte bara av ett stort antal kineser utan även av många västerlänningar i fördragshamnarna. En av de svenska pionjörerna inom den svenska missionen var Erik Folke (1862-1939) från Dalarna. År 1893 fanns 163 svenska och svensk-amerikanska missionärer i Kina. Missionärerna hade stora svårigheter ofta på grund av sin nära anknytning till västerländsk kanonbåtsdiplomati och sin ofta bristande respekt för Kinas kultur och kulturarv.

Ett fåtal kinesiska besökare kom till Sverige och bland dem var diplomaten Zhang Deyi (1847-1918) som beskriver ett besök i Sverige 1866 då han bland annat närvarade vid en audiens hos Karl XV och besökte Kina slott vid Drottningholm. Ämbetsmannen Hong Xun (1839- 1893) från Yuyao i Zhejiang skrev en utförlig skildring av sina fyra månader i Skandinavien år 1888 där han besökte både skolor och fabriker. Svenskarna förklaras vara flitiga och sparsamma. Vid ett besök i Falu koppargruvas museum hittade han till sin stora glädje autografen efter den unge tolken Cai Yafu som vistades i Sverige 1786-87 och torde ha varit en av de första kända kinesiska besökarna i Sverige.

Vindkast 4. Republikens oroliga decennier

Qingdynastin störtades 1911 och Republiken Kinas första år kännetecknas av svåra födslovåldor med mycket kaos och våld och en centralmakt som sällan behärskade hela Kinas territorium. I synnerhet Tibet var i princip självstyrande och Xinjiang kontrollerades endast i begränsad utsträckning under mellankrigstiden. Manchuriet ockuperades av Japan 1931. År 1937 inledde Japan en invasion av Kina och det är egentligen denna händelse som borde betecknas som startskottet på andra världskriget. På samma sätt som Tyskland i Sovjetunionen körde Japan fast i Kina och kunde trots modern teknik och bombanfall mot städernas civilbefolkning inte vinna kriget. Vid Japans kapitulation i augusti 1945 stod dock japanska trupper ännu långt inne i Kina. Perioden avslutades med ett inbördeskrig mellan Guomindang och "Maos sovjetstödda kommunistparti". Den 23 april 1949 föll huvudstaden Nanjing till kommunisterna och i december 1949 flydde Chiang Kai-shek från sitt högkvarter i Chengdu i Sichuan till Taiwan.

I Sverige och på andra håll i väst startade så småningom en diskussion om det felaktiga i 1800-talets oförblommerade maktpolitik. Ingemar Ottosson skriver:

Åren efter första världskriget började det blåsa nya vindar i förhållandet mellan Sverige och Kina. Via vårt medlemskap i Nationernas förbund nåddes vi av de futuristiska tankarna från Genève: att alla länders suveränitet var helig. Styrkepolitik mot stater i Afrika och Asien började ses som passé. Redan 1919 hade Japans delegat i Versailles skapat stort uppseende genom att föreslå en ny folkrätt där rasernas lika värde skulle fastslås. Denna plattform förkastades som oacceptabel av USA:s president [Woodrow] Wilson [1856-1924], men var ändå ett tecken på att kolonialismens ideologi var ifrågasatt. Snart uppstod strömningar även i Sverige som ville distansera sig från 1800-talets imperialistiska tankesätt. I Genève stod ju [Hjalmar] Branting [1860-1925] och andra ledande politiker från Sverige och pläderade för rättens och fredens sak. ... Det fick på sikt också konsekvenser för våra aktiviteter i Kina. Att lita till ojämlika fördrag och privilegierna i dem föreföll inte längre vara ett modernt sätt att bedriva utrikeshandel. Vänskaps- och handelsavtal som framtvings framför mynningarna på laddade kanoner var kanske inte värda att bevara. Och att missionera borde nog inte bara handla om att predika för en passiv församling utan också att myndiggöra kinesiska kristna.

År 1928 skedde en första jämkning av Sveriges ojämlika fördrag med Kina och Sverige avstod från en del av sin privilegier. För de svenska diplomaterna i Kina ägnades mycket energi åt att trygga missionärerna säkerhet. Det hade till exempel blivit upplopp i Kashgar i Xinjiang 1923 p.g.a. svensk missionsverksamhet. Sverige hade länge en positiv handelsbalans genom sin export av papper, pappersmassa och maskiner till Kina. År 1937 svängde handelsbalansen oväntat till kinesisk favör sedan den svenska importen av soja ökat kraftigt.

Trots de olika tiderna var Sverige något av en "kulturell stormakt i Kina" under mellankrigstiden och flera av de verksamma svenskarna har blivit internationellt kända. Jag tänker på bland andra upptäcktsresanden Sven Hedin, geologen och arkeologen Johan Gunnar Andersson (1874-1960) och sinologen Bernhard Karlgren (1889-1978), men det fanns fler och Ingemar Ottosson ger i sin bok intressanta och insiktsfulla skildringar av dem.

Det största namnet är utan tvekan Sven Hedin (1865-1952), kanske sin tids mest kände svensk. Han var upptäcktsresande och kartlade de sista "vita" fläckarna på européernas världskarta, nämligen det inre av Centralasien, områden som ligger i Xinjiang och Tibet på dagens kinesiska territorium. Hedin vistades bland annat i Turfan-sänkan, ... Hedins följe, ... , färdades genom sällsamma nejder, förbi bergsryggar av sandsten, oansenliga moskéer och gravkammare som blivit kvar efter sedan länge försvunna riken längs Sidenvägen: Khotan, Karashahr och Shanshan. Inuti grifterna möttes de av blekande väggmålningar och kusligt välbevarade mumier. ... För sin upptäckt av ruinstaden Loulan (huvudort i Shanshan) blev Hedin adlad 1902, den siste svensk som fick den utmärkelsen. Särskilt känd blev han för sitt studium av "den vandrande sjön" Lop-nor. Mellan 1927 och 1935 ledde han en större expedition genom norra Kina och Mongoliet. Ett av syftena var att utröna om det gick att anlägga moderna kommunikationsleder genom Gobiöknen. ... I det stora hela åtnjöt dock Sven Hedin såsom forskare och Kinavän en respekterad ställning i landet. År 1938 besöktes han i Stockholm av ingen mindre än sonen till republikens grundare Sun Yat-sen, den före detta premiärministern Sun Ke (1891-1973). Totalt gav Hedin ut 65 böcker som översattes till 24 språk [däribland kinesiska] och lämnade efter sig 145 dagböcker och 80 000 brev. Han träffade många prominenta kineser, inklusive Chiang Kai-shek, och brevväxlade med flera av Kinas mest framstående vetenskapsmän.

Vi lämnar ett land mitt under brinnande inbördeskrig, med en ekonomi i upplösning och en galopperande inflation. Folket lider. Allt tycks flyta. Men i mörkret kan man förnimma de första tecknen på en röd gryning.

Vindkast 5. Maoistiskt mellanspel

Folkrepubliken Kina utropades den 1 oktober 1949 och för första gången på lång tid hade regeringen i Peking kontroll över hela det kinesiska fastlandet med undantag för några områden som kontrollerades av Sovjetunionen. Kina leddes förvisso av en kommunistisk regim men i Stockholm togs beslut om att det var dags att vända blad. Som första västland upprättade Sverige diplomatiska förbindelser med Kina den 9 maj 1950. Sveriges förste ambassadör i Folkrepubliken var Torsten Hammarström.

I Sverige bildades den Svensk-kinesiska föreningen av en grupp radikala kulturpersonligheter såsom Artur Lundkvist (1906-91), Per Anders Fogelström (1917-98) och Nils Ferlin (1898-1961). Artur Lundkvist åkte på studieresa till Folkrepubliken och publicerade 1955 *Den förvandlade draken. En resa i Kina*, den första i en lång rad av positiva skildringar av det nya Kina. Tidigt var beundran för Mao Zedong stark. Lundkvist beskriver paraden och Mao den 1 oktober 1954 i sin bok:

Redan har han något av avstånd över sig, en frånvaro. Han är liksom inte riktigt där, i det närvarande. Han tycks blicka långt in i framtiden, i trygg förvisning. Han står som en vattendelande klippa i historiens ström. Inför den gigantiska femårsparaden avtecknar han sig som en gestalt där världens långa rad av uppror, frihetsstrider och revolutioner tills vidare kulminerar.

Artur Lundkvist, *Den förvandlade draken. En resa i Kina*, Stockholm 1955, s. 27; citerat i Ottosson, *Möten i monsunen*.

I takt med en allt starkare besvikelse över utvecklingen i Sovjetunionen framträdde Maos Kina och maoismen som ett hoppgivande och radikalt alternativ och Ingemar Ottosson beskriver hur Kulturrevolutionen kunde skapa sådan "hänförelse" både i Sverige och övriga västvärlden. Denna nya Kinavurm omfattades inte bara av unga radikala utan även av bredare kretsar och ledande intellektuella. I Dagens Nyheter den 7 februari 1971 skrev Olof Lagercrantz: "Det är en väldig tillgång för ett land att ha Mao [Zedong] som lärofader därför att han är praktiskt erfaren och fylld av en levande medkänsla med det kinesiska folket." Många var de som okritiskt vittnade till Folkrepubliken och Maos fördel, och som Ingemar Ottosson påpekar:

Redan då borde det ha stått fullt klart att nyhetsförmedlingen från öst var hårt styrd. Utlänningar hade som vi sett ytterst begränsad rörelsefrihet i landet. Före 1964 fanns överhuvudtaget ingen chans för svenskar att åka på turistresor till Mittens rike, och de resor som anordnades därefter var delvis politiska kursutflykter till fabriker och kollektivjordbruk. Svenska journalister kunde inte ha några sociala relationer med vanliga kineser och omgavs hela tiden av officiella ledsagare. Den enda lektyr som fanns att tillgå för utrikeskorrespondenter var officiella tidningar som "Folkets dagblad" och "Röda fanan". År 1959 blev det möjligt för svenskar att studera i Folkrepubliken, men det var få som utnyttjade erbjudandet.

Ingemar Ottosson nämner det inte, men en av de första svenska studenterna i Kina var Cecilia Lindqvist som år 1961 kom till Peking tillsammans med sin man Sven Lindqvist för att studera vid Pekings universitet. Hon har livfullt beskrivit sina erfarenheter från tiden i Kina i ord och bild i boken *En annan värld: minnen från Kina 1961-62*, Stockholm 2015.

Även om det skedde en modernisering av Kina efter 1949 var den ekonomiska utdelningen mager för det kinesiska folket, särskilt sedan stödet från Sovjetunionen frusit inne. Handelsförbindelserna med Sverige var mycket begränsade men ett handelsavtal slöts faktiskt 1957, men 1962 hade det sista svenska handelshuset Ekmans slagit igen portarna. I april

1972 hölls en svensk industrimässa i Peking, vilket förmodligen var ganska unikt. Politiskt kunde dock mycket få bedömare nyåret 1976 förutspå att Kina inom loppet av två år skulle inleda en radikal ekonomisk reformprocess under ledning av Deng Xiaoping. Premiärminister Zhou Enlai dog i januari och ordförande Mao Zedong dog i september 1976.

Vindkast 6. Sverige och Kina i vår tid

De radikala reformerna och öppnandet mot omvärlden omfattade endast det ekonomiska området, även om betydelsen av den ökade personliga friheten för den enskilde kinesen till följd av ökat ekonomiskt välstånd inte kan överskattas. Kina förblev dock en kommunistisk enpartistat med mycket begränsade fri- och rättigheter, men "den nya generationen blev konsumistisk, nöjeslysten och ointresserad av politik."

Förhållandet till Kina och förutsättningarna för svensk-kinesiska relationer förändrades naturligtvis radikalt i och med de ekonomiska reformerna. Ingemar Ottosson skriver om dagens relationer:

Historien om Sverige och Kina i vår tid sönderfaller i två berättelser: en om näringslivet, som sysslar med interkulturell kommunikation på daglig basis, och en som handlar om brist på kommunikation: försummade vänortsrelationer, glesa kulturkontakter och yttlig nyhetsbevakning som missar viktiga trender. Men det är kanske orättvist att jämföra kulturella förbindelser med kommersiella. De förra är mycket svårare att mäta.

Det som trots allt utmärker förbindelserna i vår tid är de täta kontakterna mellan våra länder. Aldrig har så många åkt till Kina. Aldrig har det varit så enkelt att åka till Kina som turist, student eller affärsman. Det är bara att kliva på flyget i Stockholm och stiga av nio timmar senare i Peking. Kännedomen om Sverige i Kina har blivit bättre men naturligtvis är relationen fortfarande mycket asymmetrisk. Det är Sverige och svenskarna som måste ligga i och lära sig om Kina. Få svenskar är kända i Kina. Med några ledande idrottsmän som Jan-Ove Waldner och Zlatan Ibrahimovic som unika undantag.

Det är också otroligt svårt att försöka fånga upp dagens trender och översätta dem till en tydlig och säker prognos. Ingemar Ottosson försöker i sista vindkastet hålla ett medvetet distanserat sätt till nutiden vilket ibland möjligen kan uppfattas som lite konstlat. Det finns även historiska beskrivningar där författarens användning av den kinesiska terminologin eller beskrivningsmaximen t.ex. "den så kallade 4 juni-incidenten (liu si shijian)" om Massakern på Himmelska fridens torg 1989 eller "I sistnäm-

da region [Xinjiang] uppstod en militant jihadistisk rörelse med inspiration från Afghanistan och andra oroshärddar." känns alltför försiktig eller onödigtvis anammar den officiella historieskrivningen, men kanske är detta just en del i den vända och det vankelmod som Siam Qian beskriver. Hur tolkar vi våra källor, vad väljer vi att tro på och vad bestämmer vi oss i slutändan för att nedteckna?

Distans och närhet. Några avslutande reflektioner

Jag låter Ingemar Ottosson själv sammanfatta de lärdomar man kan ta med sig och de utvecklingslinjer man kan se efter att han har nagelfarit närmare fyra sekler av svensk-kinesiska förbindelser:

Kan vi urskilja några ledmotiv? Ja, onekligen kan vi iaktta en del mönster som inte ändrats särskilt mycket från epok till epok, åtminstone inte före våra dagar. Särskilt skulle jag vilja stanna vid fem kännetecken: 1. De bilder vi gjort oss av Kina har oftast sagt mer om oss själva än om landet i öster. 2. Det är vanligen handel och inte kultur som varit den verkliga motorn i det svensk-kinesiska umgänget. 3. Relationerna har sällan varit symmetriska och det har funnits en klar rollfördelning med en aktiv och en passiv part. 4. Historien om våra förbindelser följer ett cykliskt schema med uppgångar och nedgångar och vi har ständigt fått "uppfinna hjulet" igen vid varje ny start. 5. Det är påfallande att senkomlingen Sverige ofta uppträtt som "fripassagerare" och dragit nytta av vad andra västnationer redan åstadkommit i Kina.

I ovanstående recension lyfter jag fram vissa händelser och personer; jag har sammanfattat och utelämnat. Min förhoppning med denna anmälan av boken *Möten i monsunen* är att locka och inspirera till läsning. Boken är verkligen en rik skatt för den som vill veta mer om svensk-kinesiska relationer och innehåller detaljer och nyanser som en recension aldrig kan göra full rättvisa. I dagens Sverige kan man förmodligen inte längre anbefalla något till läsning men jag tillåter mig att ge en stark rekommendation om boken: köp, läs, begrunda och skapa din egen filosofi!